

PÁKOZDI ISTVÁN

A „Miserere”-zsoltár aktualitása

BEVEZETÉS

A zsoltárok „imádságok, a hívő lélekből feltörő szavak és mondatok. Amiből a lét *életté* formálódik, mindazt a maga teljességében tárja Isten elé... a zsoltárokban mi magunk is lelepleződünk. El kell tehát fogadnunk, hogy a zsoltárok szövegeit imádkozva Istenhez térjünk, elébe járuljunk...” – állítja Romano Guardini.¹ Boldog Károly testvérnek, Charles de Foucauld-nak tulajdonítják ezt a vallomást: „Köszönet, Uram, ezért a csodálatos imádságért, a »Miserere«-zsoltárért, a mi mindennapi imánkért. Gyakran elmondjuk ezt a zsoltárt, gyakorta tesszük imádságunkká. Szinte összefoglalja valamennyi imádságunkat: az imádatot, a szeretetet, a felajánlást, a hálaadást, a megbánást és a kérést. Ez az ima az önmagunkra tekintéssel kezdődik, vétkeink beismerésén át, a felebaráton és a minden ember megtéréséért mondott imán keresztül eljut az Isten szemléléséig...”² Valóban, az 51/50. zsoltár – az utóbbi a Septuaginta és a Vulgata számozása szerint – szinte végigkíséri az egész történelmet. Ez a zsoltár Szent Ágoston *Vallomásainak a szíve*. Szerette, sokszor átélmélkedte és kommentálta Nagy Szent Gergely pápa. Visszatérő motívuma volt Savonarola fergeteges prédikációinak. Sokat töprengett rajta Luther Márton. A későbbi korokban is sokak lelkiismeretvizsgálatának tükré, például Dosztojevszkij regényeiben. A képzőművészek és zeneszerzők közül is sokakat foglalkoztatott. Egy ezek között „a művészet zarándoka”, Georges Rouault, akit egyszerűen csak a Miserere-sorozat festőjeként tartottak számon.³ Megzenésítette Josquin des Prèz, Orlando di Lasso, Palestrina, Mozart, Donizetti, Bach és mások.⁴

¹ ROMANO GUARDINI: *A zsoltárok bölcsessége*, Budai Ferencs Plébánia, Budapest, 1999, 10. 18.

² *Egyetemisták imakönyve*, Budapesti Egyetemi és Főiskolai Lelkészség, Budapest, 2004, 58.

³ SZABÓ FERENC: „Miserere”. Ötven éve halt meg Georges Rouault, a könyörület festője, *Távlatok* 79 (2008/1) 50–53.

⁴ LThK 7 (Taschenausgabe), 446.

Korunk jeles biblikus teológusa, Carlo Maria Martini bíboros egy éven át havonta kommentálta ezt a zsoltárt, fiatalok ezrei hallgatták, és jutottak el ennek nyomán a személyes gyónásig.⁵

A zsoltár a kezdőszaváról lett híres, és a legismertebb a bűnbánati zsoltárok között. „Főként böjti időben (nagyböjt, kántorböjt, péntek), halottakért (virasztás, temetés) imádkozzuk. Régen a Pünkösöd utáni 16. vasárnap, a II. Vatikáni Zsinat óta pedig az Évközi 22. vasárnap megjelölése is ez (*Miserere mihi...*) a mise *introitus*a alapján (bár ez a Zsolt 85,3, és nem a Zsolt 50 szerint való).⁶ Az 50. zsoltár fontosságát az emeli ki a liturgiában, hogy a zsolozsma (*Liturgia Horarum*) minden pénteki *Laudes*ében elimádkozzuk. A szentmisében a pap a trienti forma szerint felajánlás után, kézmosásakor a 25,6–12 zsoltárszakaszt mondta, a megújított liturgia viszont az 50. zsoltár 4. versét választotta ide: „Mosd le, Uram, bűneimet, és vétkeimtől tisztíts meg engem.” A keleti liturgiában a *proskomidia* (előkészületi szertartás) után, a tömjénezés közben imádkozza el a pap az 50. zsoltárt.

„A bűn igazi megítélését lehetetlenné teszi egyfelől a túlzottan pszichologizáló, másfelől a rideg jogászi megközelítés. A pszichologizáló megközelítés veszélye nem a bűnös megértésében rejlik, hanem abban, hogy magát a bűnt érti meg; elemzése végén magát a bűnt nem érzi többé bűnnek. [...] A bűn betegség és trauma nevet kap. Elveszíti realitását... A bűn jogászi kezelése viszont a bűnös tökéletes félreértésével fenyeget, s a bűnt egykönnyen – leválasztva azt az emberi szituációról – mint embertelen botrányt kezeli. Mindkét út hamis, s rendszerint mindkettőből hiányzik a szeretet... A bűn egyedül a szeretet síkján orvosolható. A bánat egyedül abból a fölismerésből fakadhat, hogy vétettünk bármit is, lényege szerint mindig a szeretet ellen vétettünk. Aki ezt világosan látja, már megbánta bűneit.”⁷ Ez az egyszerű, világos szemlélet tükröződik az 50. zsoltárban, és ez szinte páratlan az Ószövetségben. „A nagy művészet olyan valóságot, olyan lelki rétegeket fejez ki az ember belső világából, mely éppen azért, mert a csupán logikai nyelven kifejezhetetlen, az embert a legmélyebben megéri.”⁸

⁵ Cammino di riconciliazione, in ID.: *Scuola della Parola*, Mondadori, Milano, 1983/84. E tanulmány is sokat merített a tudós bíboros gondolataiból.

⁶ MKL IX, 208.

⁷ PILINSZKY JÁNOS: Bűn és megbocsátás, *Új Ember*, 1968. február 18., in ID.: *Szög és olaj*, Vigilia, Budapest, 1982, 199–200.

⁸ BARSÍ BALÁZS: A zsoltárok képvilága, *Vigilia* 54 (1989/5) 332.

A „Miserere”-zsoltár aktualitása

A zsoltár szerkezete egyszerű, a bevezetés (3–4. versek) után három részre tagolható: vallomás, bocsánatkérés (5–8. versek), imádság a megújulásért (9–14. versek), Isten dicsérete (15–21. versek).⁹

„KÖNYÖRÜLJ RAJTAM, ISTEN, IRGALMAD SZERINT...”

A valószínűleg a fogság idejében keletkezett könyörgő ének felirata szerint – („Dávid zsoltára, amikor Nátán próféta eléje járult, miután ő Batsebával vétkezett”) – a 2Sám 11–12 történetére megy vissza. A megtérő bűnös, aki rábizza magát az irgalmas Istenre, nem más, mint Izrael legnagyobb királya.¹⁰ „Ha egyszerű ember lett volna Dávid, ha nem lett volna épp a hatalma tetőpontján tündöklő uralkodó, nem gondolhatott volna arra, hogy megszerezze magának Batsebát. A törvény halállal bünteti a házasságtörést, s a szokások nyilván nagyon szigorúak voltak, különben nem kellett volna az ’eset’ után még Dávidnak is halálba juttatnia Uriást. Dávid azonban király volt, s az óvatlan támadt vággyal együtt fölbredt benne a hatalom kihívása is: mi az, amit ő meg ne tehetne.”¹¹ – Ha ő, akkor én is! Talán ez az oka annak, hogy ez a könyörgés kollektív értékévé vált, mindannyiunk imádságává. Ez az *ember* imádsága. Nagyszerűen fonódik egybe az emberiség egész történelmével. A keleti ember, a választott nép fiainak gondolatvilágában fogant, majd pedig betöltötte a nyugati kereszténység egész érzésvilágát.

A zsoltár kezdőszava máris döntő: *miserere* („könyörülj rajtam!”). A megtérés folyamata csak Isten irgalmas szeretetéből indulhat ki, az ő ötlete lehet, az ő „akciója” az ember irányában, itt is, mint mindig, övé az elsőbbség.¹² Az isteni irgalom kezdeményezése: ő mindig az első, aki kezet nyújt, ő az, aki helyreállít. Szépen érzékeltetik ezt a zsoltár első sorai. Három különféle kifejezés található itt az ember vétkére, amely bűn, diszharmónia, eltévelyedés. „Töröld el gonoszságomat, moss egészen tisztára vétkemtől, bűnömötől tisztíts meg engem...” Íme a bűn hármasság meghatározása: az ember hatalmas hibája a *gonoszság*, (egyensúlyvesztés), a *vétek* és

⁹ Vö. HANS-JOACHIM KRAUS: Psalmen (1), in ID.: *Biblischer Kommentar, Altes Testament*, Neukirchen Verlag, Neukirchen, 1960, 382–391.

¹⁰ Vö. JOHN S. KSELMAN, S. S. – MICHAEL L. BARRÉ, S. S.: Zsoltárok könyve, in *Jeromos Bibliakommentár I*, Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest, 2002, 819.

¹¹ JELENITS ISTVÁN: Dávid vétke, in ID.: *Kinyilatkoztatás és emberi szó*, Új Ember, Budapest, 1999, 58–59.

¹² II. JÁNOS PÁL: *Dives in misericordia*, enciklika, Szent István Társulat, Budapest, 1981, 18–29. pontok.

bűn. Mindegyik azt fejezi ki, hogy az ember egy másfajta terv megvalósítását akarja követni, amely különbözik az Istenétől. Erre a hármias bűn-fogalomra válaszul Isten három erényt állít az ember elé: az *irgalmasságot*, a *kegyelmet* és Isten szívét (a visszafogadást, az ő végtelen *szeretetét*). „Irgalmazz nekem a te irgalmasságod *szerint!*” – A zsoltár legelső mondatában nem azt mondja Isten: irgalmassággoddal, vagy irgalmasságodban, hanem irgalmasságod szerint. Isten végtelen irgalmassága a mintája a mi megbocsátásunknak. Azt, hogy mit jelent az irgalmasság fogalma a kinyilatkoztatás folyamán, kifejtve megtaláljuk II. János Pál pápának a *Dives in misericordia* kezdetű enciklikájában.¹³ Ott, ahol mi gonoszságba, vétékbe, bűnbe esünk, Isten azonnal segítségünkre siet irgalmasságával, kegyelmével és hatalmas szívének szeretetével. Ilyen az Isten, aki sohasem mond le rólunk.

„...ELISMEREM GONOSZSÁGOMAT...”

A zsoltár 5–8. versei a bűn elismerését, beismerését és a bűnös állapotát tartalmazzák Isten előtt. A bevezető, könyörgő szavak után e versek a tényekről szólnak. A helyzet felismerését jelentik, hogy azután majd a zsoltár második részében konkrét dolgokat kérjen: „hints meg... hadd ujjongjanak csontjaim..., tiszta szívem teremts bennem” stb. A harmadik (záró) részben pedig a jövő hangjai csendülnek meg („hozzád térjenek az istentelenek..., felépüljenek Jeruzsálem falai” stb). Talán így is fogalmazhatnánk: lelkiismeretvizsgálat, bűnbocsánat, elhatározás (jófeltétel).

A zsoltár első felében nagy hangsúlyt kap az egyes szám első személyű közlés, az „én” („elismerem”, „vétkéztem”, „bűnökben fogant *engem* az én anyám”); de *a bűn maga* is („bűnöm előttem van szüntelen”, gonoszságban fogantam). Azután pedig legalább ugyanennyiszere szerepel a „te” („ellened vétkéztem”, „hogy igaznak bizonyulj beszéde**dben**, és igazságos a *te* ítéle**tedben**”, „*te* a szív igazságát szereted” stb). Ez a „te” a legfontosabb az imádságban: „te a szív igazságát szereted”, „bölcességedet titokban kinyilatkoztattad nekem”. A 8. vers döntő az egész zsoltár megértésében: a „te” kétségtelenül az Isten, akivel a bűnös beszél. Ő az, aki mindeneken túl a szív igazságának Istene, ő az, aki titkon bölcsességre oktatja az embert, ő ad világosságot, akkor is, ha a bűnös ember a sötétség mélységébe zuhant. Ez a „te” – Isten, aki segít visszatérnünk, aki szembeesít önmagunkkal, aki elérhető, aki még a bűnből is megszólítható. Újszövetségi távlatokban: „a tékozló fiú atyja úgy mutatkozik meg, mint aki hűséges marad atyaságához és hűséges a szeretet-

¹³ Különösen is az enciklika 52. lábjegyzetében.

hez, amelyet ő soha nem vont meg fiától”.¹⁴ Ez a „te” helyreállítja Isten és a bűnös között azt az őszinteséget, azt a hitelességet, azt az igazságot, azt a bizalmat, amelyet a bűnben az ember elveszített. Mintha ezt a gondolatot erősítenék azok a szavak, amelyeket a bűnbe esett Dávid és minden bűnös kimond: (csakis) „ellened vétkeztem, egyedül ellened” (6. vers), olyat tettem, ami nem állhat meg előtted. Tudjuk, Dávid Batseba ellen vétett házasságtöréssel és Uriás ellen gyilkossággal. A „te” – csakis te ellened – kifejezés viszont arra utal, hogy igazából Isten ellen történt mindez. Tulajdonképpen arról a zűrzavarról, ami történt, nem sokan tudtak, Dávid mindent megtett, hogy titokban maradjon. Isten mégis tudja (ő küldi Nátán prófétát Dávidhoz).

A bűnös ember lelkiismeretében kiáltó módon jelenik meg a „te”, az Isten és mindazok, akik hozzá tartoznak, akiket Ő védelmez. Ez az, amit a tékozló fiú oly pontosan megfogalmazott: „Apám! Vétkeztem az ég ellen és te ellened!” (Lk 15,18). Az 50. zsoltár első részében a lelkiismeretében megérintett ember hangja szólal meg. Az ember bűnösségét egy párbeszéd ismeri el; nem elegendő azt mondani: vétkeztem, hibáztam; azt kell kimondanunk: ellened, csakis te ellened vétkeztem. S ha ezt kimondjuk, máris kiléptünk a bűn által okozott szomorúságból, magányból, elesettségünkől, szenvedésünkől. Csak a vak önmagunkba fordulás vezet letörtséghez, elkeseredéshez, kilátástalansághoz. Az önvizsgálat, a lelkiismeretvizsgálat segít, hogy kimásszunk, hogy szabaduljunk mindattól, amit tettünk. „Bűnöm előttem van szüntelen” (5. vers). „Hogy mit jelent a bűnök isteni tehervállása, ahhoz elég a görög sorstragédiák gyötrelmes mechanizmusára gondolnunk, ahol is a katarzis pokoltornáca az egyetlen pisálkozó világoosság. Ehelyett kaptuk mi a Bárány békéjét, mindenkinek szóló vigaszát és meghívását. A békét... azzal vásárolhatjuk meg, hogy elfogadjuk.”¹⁵

Itt kapunk választ arra, mi a különbség Péter és Júdás sorsa között. Itt a választóvonal a két egymással összebékíthetetlen világ között, ahol „köztünk és köztetek nagy szakadék is van, hogy akik innen át akarnak menni hozzátok, ne tudjanak, se onnan hozzánk ne jöhessen senki” (Lk 16,26). „A szentek és a kárhozottak között nem az a különbség, hogy az egyik vétkezik, a másik nem; az igazi megkülönböztető vonal a bűnbánat. Mindannyian követünk el bűnt, és aki azzal dicsekednék, hogy semmivel sem vádolhatja magát, az nyomorúságos öncsalásban élne. Az üdvösség és kárhozat közti határ a megtérésre való készség, a bűnbánat. Ezért lépett fel Keresztelő János Izraelben a bűnbánat felhívá-

¹⁴ *Dives in misericordia*, i. m. 37.

¹⁵ PILINSZKY JÁNOS: Bűn és bűnhődés, *Új Ember*, 1968. október 20., in ID.: *Szög és olaj*, i. m. 219–220.

sával, hogy Jézus Krisztus eljövetelét előkészítse. Magának Jézusnak igehirdetése magvát az evangélisták ebben a mondatban foglalják össze: Tartsatok bűnbánatot, elközelgett a mennyek országa! (Mt 4,17).¹⁶

„TISZTA SZÍVET TEREMTS BENNEM!”

A zsoltár második részében egy valódi imádságot, Isten segítségül hívását találjuk. A 9–14. versek a zsoltár központi részét alkotják: fájdalom van bennük és elhatározás. Annak az embernek az őszinte kiáltása ez, aki ismeri Istent, és ennek következtében ismeri önmagát is.

Ha meg akarnánk határozni ennek a résznek a liturgikus, teológiai műfaját, akkor azt mondhatnánk, ez a zsoltár „epiklézise”. A fogalom a Szentlélekhez való folyamodást, az ő segítségül hívását jelenti elsősorban. Az Eucharisztia-ünneplésben, a szentmisében, az átváltoztatás előtt és után a pap azért imádkozik, hogy a Szentlélek ereje változtassa a kenyeret és a bort Krisztus testévé és vérévé.¹⁷ Hasonló epiklézist találunk a többi szentségben is, kifejezetten a bérmálásban, de léteznek olyan liturgikus imák, amelyekben azt kérjük, szálljon le Isten Szentlelke az egész közösségre, és formálja azt egygyé. Itt, az 50. zsoltárban egy *bűnbánati epiklézis*ről van szó. A bűnbánó személy kéri, hogy szálljon le rá a Szentlélek, és alakítsa át. Ahogy az átváltozás a szentmise központi és legfontosabb történése, itt, a bűnbánó ember megtérésében is ez a döntő. A 12–14. versekben háromszor fordul elő a Lélek-hívás: „az erős lelket újítsd meg bensőmben”, „szent lelkedet ne vond meg tőlem”, „készséges lélekkel erősíts meg engem”. A háromszor ismétlődő szó ugyanazt jelenti: Isten Lelkét. Olyan ez, mint a hármass keresztség, a hármass Kyrie, vagy a hármass Sanctus. Nyomatékosítja a bűnbocsánat isteni történésének nagyságát, szakrális valóságát.

Van még egy érdekessége ennek a központi résznek. A 14. vers: „Add vissza nekem üdvösséged örömet, és készséges lélekkel erősíts meg engem!” E vers összefüggésben áll a középső rész másik versével: „Tiszta szívet teremts bennem, Isten!” (12. vers). Olvassuk párhuzamosan a két verset: „Teremts bennem... add vissza nekem...” – A „teremts bennem” ugyanaz a kifejezés, amelyet a Biblia első oldalán az első szavak közt olvashatunk (vö. Ter 1,1). Ezt a kifejezést a Szentírás Istennek tartja fenn, Ő az, aki teremt. Mondhatjuk így: Isten kivételes cse-

¹⁶ JOSEPH RATZINGER: A bűnbánat, Nagyböjti pásztorlevél, München, 1978, *Szolgalát* 42 (1979. Péter-Pál), 16.

¹⁷ Lásd HERBERT VORGRIMLER: *Új teológiai szótár*, Göncöl Kiadó, Budapest, 2006, 146.

lekedete, amellyel a semmiből a létbe hív, valami újat alkot. Itt a zoltárban ez a szó a személyre vonatkozik, „rám vonatkozik”: „Teremts bennem tiszta szívet, Istenem!” Ezt csak az Isten tudja megtenni. Ez a szó párhuzamban áll a 14. versben használt: „add vissza nekem!” kifejezéssel (tedd újra szökellővé bennem az öröm forrását). Mit is jelenthet ez a párhuzam? A bűnös emberben nem valami teljesen újat kell teremteni, csupán visszaadni azt, amit a *keresztség* pillanatában kapott, helyreállítani azt, amit Isten akkor teremtett meg benne, de amit a bűnben elveszített. Ezekre a bibliai sorokra hivatkozva is állíthatjuk: a bűnbánat szentsége a keresztség szentségének „helyreállítása”. Benne az a Szentlélek teremt, állít helyre, akinek a tevékenységét a bűnben eltávolítottuk magunktól, de aki visszaadja azt, amit elveszítettünk. A Szentlélek újra pezsgővé teszi bennünk a keresztség forrásvizét, amit a bűn „eldugaszolt”.

Mit kér a zoltár a Szentlélektől? *Tiszta szívet és örömet*. A két dolog együtt jár, kiegészítik egymást, összetartoznak. Az öröm a tiszta szív következménye, az az alapvető élmény, hogy nem vádol a szívünk, „Isten nagyobb a szívünknel” (1Jn 3,20). Szívünk megmerült a megbocsátó mennyei Atya szeretetében. Ez az öröm a házasságtörésen ért bűnös asszony, a tékozló fiú, a megszabadított ember evangéliumi öröme. Hinnünk kell abban, hogy Isten tud bennünk új szívet teremteni, vissza tudja adni szívünk tisztaságát, örömet.

A zoltár középső része egyfajta jó elhatározással, jóféléttel zárul: add Uram, hogy más legyek, mint eddig: „készséges lélekkel erősíts meg engem” (14. vers). Ebben a személyes kérdésben benne van az, hogy helyet ad a bűneit elhagyó ember a Szentléleknek, a Tőle való örömben akar élni, és ezt mint készséget, mint „habitust” kívánja megtartani (mintha azt mondaná: most már így akarok maradni, gyenge és törekeny vagyok, de te maradj velem).

Ezek a szavak azt is emlékeztetünkbe idézik, hogy Isten tud tiszta szíveket teremteni, másokban is. Nemcsak minket tud felemelni, megtéríteni, örömmel megajándékozni, hanem másokat is. Nincsenek javíthatatlanok, senkiről sem mondhatunk le. Mindig nyitva kell hagynunk annak a lehetőségét, hogy mások is megtérnek, mások is eljutnak az imádságnak, a megtérésnek arra a fokára, amelyet a kinyilatkoztatató Isten mindannyiunknak felkínál.

S van még valami, ami az 50. zoltár központi részének tanításához tartozik: a *bűn fájdalma*. Dávidot egészen átjárja, szinte minden könyörgő mondata mögött ott érezhető („elismerem..., vétkeztem..., gonoszságban fogantattam..., hints meg engem..., fordítsd el bűneimtől arcodat” stb.). Tudnunk kell azonban, hogy az emberi érzékenység nem azonnal ad jelzést a bűn fájdalmáról. Talán először csak egyfajta belső ítélet születik meg bennünk bizonyos cselekedetünkről, amelytől el akarunk távolodni. Ez olyan súlyos tett, amelyet jobb lett volna nem elkövetni. Ön-

vád: „hogy tehettem ilyesmit? Én nem ilyen vagyok! Én nem ilyen akarok lenni.” Lassan gyülekeznek bennünk azok az érvek, amelyek árnyaltabban láttatják velünk a történeteket („talán nem is teljesen tőlem függött, korábbi szokásom volt, a meglepetés, a figyelmetlenség, a kényelmesség okozta, és tudom, ezzel a tettemmel nem dicsekedhetek”). Az Isten előtt a bűneit megbánó ember alakulása (a keresztény bűnbánat útja) feltételezi ezt a fókuszáló ítéletet önmagunkról. Ez hozzátartozik az egyén morális és emberi érettségéhez. Az, aki csak másokat vádol, önelégült ember. Erről szól Szent Ágoston is egyik beszédében: „*Gonoszságomat belátom* (Zsolt 50,5), mondja Dávid. Ha én belátom, akkor te ne ródd föl azt nekem, Istenem. Még ha becsületesen éltünk is, ne gondoljuk, hogy nincs bűnünk. Életünk annyira lesz dicséretes, amennyire Isten bocsánatát kérjük. Kétségbeejtő az olyan ember, aki nem annyira saját bűneit nézi, de annál inkább vájkál a másokéban. Szimatolja, de nem azért, hogy javítson rajta, hanem mert marni akarja. Mivel magát nem tudja tisztára mosni, ezért inkább másokat igyekszik bemocskolni. Mi ne így tegyünk, amikor Dávid példájára imádkozunk, és elégtételt akarunk nyújtani Istennek. Dávid azt mondta: *Gonoszságomat belátom, bűnöm előttem lebeg szüntelen* (Zsolt 50,5). Nem figyelt ő más bűnére, hanem saját magát vádolta. Nemcsak a felszínen tapogatózott, hanem mélyen magába szállt. Saját magának nem kegyelmezett, hogy a maga számára ne meggondolatlanul kérje a megkegyelmezést.”¹⁸

A bennünk megszülető ítélet azonban még nem a bűn fájdalma, csak annak előfutára. Ez annak belátása, hogy amit tettem, azt nem helyeslem. Ám ez még nem az a teljes belső meggyőződés arról, hogy amit tettem, azt meg kell másítanom, kérem nem kell, hogy valaki másítsa meg. A bűn fölött érzett fájdalom abból a lelkiismereti belátásból ered, amikor lelkiismeret-furdalást érzünk, „ha saját áldozatunkkal kell azonosulnunk”.¹⁹ A 6. vers ezt mondja: „Ellened vétkeztem, egyedül ellened, s azt cselekedtem, ami előtted gonosz, hogy igaznak bizonyulj beszédedben, és igazságos a te ítéletedben.” Dávid Istennel szemben állva belátja: „igaz vagy, amikor beszélsz, jogos, amikor ítélsz”. E szavak értelmében, ha felületesen olvasuk, Isten egy középen álló bíró a két oldal között. Az egyik oldalon Dávid, a másikon Uriás, akit gyalázatosan megöletett. Isten nem részrehajló bíró, Dávidot elítéli, ő pedig elfogadja a halálos ítéletet, mert tudja az Úrról, hogy: „igazságos vagy ítéletedben”. A zsoltár azonban mélységesen más képet ad Istenről. *Isten nem egy bíró, Isten maga a megbántott fél*. Dávid Őt bántotta meg igazán, aki minden hűség és minden szeretet kiindulópontja. Isten az, akit halálosan megsebesített a bűn, az

¹⁸ Serm. 19,2–3; in CCL 41,252; lásd *Az imaórák liturgiája III*, Budapest, 1992, 387–388.

¹⁹ JELENITS ISTVÁN: A bűn, és ami vele kapcsolatos, in ID.: *Küldetésben*, Új Ember, Budapest, 2000, 264.

Ő jogait, törvényeit, igazságát fenyegette Dávid bűne. Isten számon kéri Dávidot, aki elfogadja ezt a számonkérést (vö. párbeszéde Nátán prófétával, 2Sám 12,1–15). Tudja, hogy a végén Isten ítélete, amely igazságos, egyben a megbocsátás ítélete is lesz számára. Isten azt akarja, hogy Dávid éljen, és nem azt, hogy meghaljon. Bár Dávid megkísérelte kezét emelni Istenre, most Isten meg akarja menteni őt. *Itt fakad a hívő ember bűnbánata*, itt mutatkozik meg a bűn fájdalma. Az előtt állunk, akit megbántottunk, akinek visszautasítottuk a bizalmát, aki pedig most újra a bizalom jobbát nyújtja nekünk.

S hogy ez mennyire így van, azt bizonyítja Istennek a választott nép korai történetében az égő csipkebokornál tett kijelentése, miután azonosul a bántalmazottakkal, és fellép az elnyomó fáraóval szemben: „Láttam népem nyomorúságát Egyiptomban, hallottam kiáltását... és ismerem szenvedését. Leszálltam tehát, hogy megszabadítsam az egyiptomiak kezéből...” (Kiv 3,7–8). Isten azonosul az éhezőkkel, a mezítelenekkel, a foglyokkal, és az evangélium szerint az utolsó ítéleten azt mondja: „amikor nem tettétek meg ezt egynek e legkisebbek közül, nekem nem tettétek meg” (Mt 25,45). Azt a tényt, hogy Isten a megbántott fél, nemcsak Dávid ismerte fel hatalmas erővel, hanem szinte teljes összeomlással Péter is, akinek *könyryeiről* olvashatunk Jézus szenvedéstörténetében (Lk 22,62). Ez a bűn miatt érzett fájdalom csúcspontja. Miért fakad Péter keserves sírásra? Eddig is beárnyékolta a lelkiismeretét a megjósolt tagadás bekövetkezte, mégis, amikor Jézussal találkozik, aki ránéz, akkor fakad sírásra. Péter azt érti meg: én megtagadtam ezt az embert, aki megy, hogy meghaljon értem. Ez a barátság, a bizalomnak olyan hihetetlen foka, amely teljességgel ellentétes Péter korábbi magatartásával. Itt van a keresztény ember bűnbánatának az eredete. Megbántottam azt, aki mindent nekem ajándékoz. Ettől fáj a bűn, ez a bűn fájdalma bennünk (amit az erkölcsstan „*tökéletes bánatnak*” nevez, mert Isten szeretete motiválja). Van még valaki a szenvedéstörténetben, aki ugyanezt élte át földi léte utolsó pillanataiban. „A *szent lator*’ tudta, hogy okkal jutott bitóra, és épp ez az alázata tette lehetővé, hogy részesüljön az ártatlanul szenvedő Isten ígéletében, végső békéjében. Alázata tette éleslátóvá, s épp mert agóniáját nem azonosította Jézusával, lehetett egy vele a halálban.”²⁰

„NE VESS EL ENGEM!”

Dávid megvallotta bűnét, bűneit, és azt mondta ki, amitől a leginkább félt: hogy Isten eltaszítja őt a színe elől. Tudja, hogy „azt cselekedte, ami Isten szeme előtt

²⁰ PILINSZKY JÁNOS: Erkölcs és tapintat, *Új Ember*, 1970. április 5., in ID.: *Szög és olaj*, i. m. 264.

gonosznak számít” (6. vers). Dávid mégis továbbra is párbeszédben marad Istennel, aki akkor is szerető Isten, ha ő hátat fordított neki. Felmerül a kérdés, hogy önvádjában részletes bűnvallomást is tett-e, vagy csak úgy általánosságban fogalmazta meg, amint az evangéliumi vámos, aki mellét verve mondta: „Istenem, légy irgalmas nekem, bűnösnek!” (Lk 18,13). Ilyen általános bűnvallomást tett Péter is korábban, amikor a Mester szavára olyan bőséges halfogásuk lett, hogy szakadozott a háló: „Menj el tőlem, mert bűnös ember vagyok, Uram!” (Lk 5,8). Nem elegendő csupán ennyit mondani: vétettem, bűnös vagyok (mint minden ember). Dávid minden bizonnyal részletes és teljes bűnvallomást tett, hiszen erre készítette őt Nátán próféta, szó szerint feltárva tetteinek minden apró részletét. Dávid erre csak azt tudta mondani: „Vétkeztem az Úr ellen!” (2Sám 12,13). És ha nem is az 51/50. zsoltárban, de az azt megelőzőben (50/49.) egy ősi „bűnbánati liturgia” leírásában ott találjuk a teljes bűnvallomást: „Ha tolvajt láttál, vele tartottál, házasságtörőekkel közösködtél... Leültél és testvéred ellen beszéltél, és gáncsot vettedél anyád fia elé” (18–20. versek). Dávid bűnvallomásának egy mozaikszeme azért mindenképpen feltárható a „Miserere”-zsoltárban is: „Szabadíts meg a vértől, Isten...” (16. vers). Ebből következően sürgeti az Egyház: „valljátok meg egymásnak bűneiteket!” (Jak 5,16), azaz tartsatok teljes bűnvallomást.

Az egész bűn-epizódhoz hozzátartozik, hogy Isten nem kímélte meg Dávidot kettős bűne következményétől, a büntetéstől. „Meg is verte az Úr azt a gyermeket, akit Uriás felesége szült Dávidnak...” (2Sám 12,15). Hiába böjtölt, vonult félre, feküdt a földre, a gyermek hetednapra meghalt. Félték megmondani a királynak, de ő a hír hallatára helyreállította megszokott életét, tudomásul vette a történeteket, Isten pedig utána adta nekik gyermekül Salamont (vö. 2Sám 12,23–24). Isten tud „görbe vonalakkal is egyenesen írni”. Ebből a végső soron pozitív lezárásból az olvasható ki: Istennek kedve telt Dávid bűnbánatában, elfogadta azt, és pozitív irányba vezette tovább ígéretei bontakozásának történetét.

„URAM, NYISD MEG AJKAMAT, HADD HIRDESSE SZÁM DICSÉRETEDET!”

A zsoltár példát ad nekünk arra, hogy a bűnök megvallása mindig együtt kell hogy járjon Isten dicsőítésével, a „confessio vitae” a „confessio laudis”-szal. Szent Ágoston *Vallomásai* nemcsak a bűneinek felsorolása, hanem egy nagyszabású Isten-dicsőítés. De maga a Biblia is gazdag ilyen példákban, például Nehemiás próféta könyve: „Rajta! Áldjátok az Urat, a ti Isteneteket örökkön-örökké!” (9,5 sk.). Vagy Dániel könyve 3. fejezete: „Áldott vagy, Urunk, atyáink Istene... Mert bünt követtünk el, gonoszat cselekedtünk...” (3,26. 29 sk.). Az evangé-

liumi farizeus is az Isten dicsőítésével kezdi: „Istenem, hálát adok neked, hogy nem vagyok olyan, mint a többi ember, rabló, igaztalan és házasságtörő, mint ez a vámos is” (Lk 18,11). Ám az ő *laudatio*ját nem követi a „*confessio vitae*”, amit viszont a vámos megtett, amikor „mellét verve így szólt: Istenem, légy irgalmas nekem, bűnösnek!” (Lk 18,13) – Dávid is ujjongva hirdeti Isten dicsőségét, miután őszinte bűnvallomást tett.

Az 51/50. zsolttár befejező része az Isten irgalmas szeretetéről szóló *tanúságtétel*. Több utalást találunk benne a küldetésre, a misszióra: „Hadd tanítsam útjaidra a bűnösöket..., hogy nyelvem ujjongva hirdesse igazságodat..., hadd hirdesse szám dicséretedet!” Akinek Isten megbocsátott, annak hirdetni kell Isten irgalmas szeretetét! Világos utalások ezek a küldetésre: akinek megbocsátották a bűneit, az tudja, hogy van út az Isten felé, hogy Hozzá térhetnek a bűnösök (15. vers). Akinek megbocsátást nyertek a bűnei, az tud tanúságot tenni, mert vele történt, ő tudja, hogy mit tett vele az Isten. Ez a tanúságtétel igazi ereje: ez nem elmélet, ez valós tapasztalat. Van kiút, Isten jön felénk Jézus Krisztusban, aki a mi Megváltónk. Aki egy hosszú alagútból szabadult, az tudja, mit jelent a hosszán átélt sötétség, de azt is tudja, mit jelent a szabadulás, a világozás, az élet.

Három emberi testrészt játszik itt szerepet: a *nyelv*, az *ajak* és a *száj* – megnyílnak és hirdetik Isten dicsőségét. Megint három dolog erősíti egymást, akár csak a három bűnfogalomnál, vagy a lélek három szaván keresztül. Ki nyitja meg a nyelvet, az ajkat és a száját? – Egyedül Isten! A szamariai asszonyról szóló történetben szintén erről van szó: „Az asszony pedig otthagya az edényét, elment a városba, és szólt az embereknek: »Gyertek, lássátok azt az embert, aki elmondott nekem mindent, amit cselekedtem. Vajon nem ő a Krisztus?» Azok erre kimentek a városból és odamentek hozzá” (Jn 4,28–29). Amint megnyílt a lelke az élő vízre, azonnal elindul, akár csak az emmauszi tanítványok, akik mihelyt felismerték Jézust, a Feltámadottat, tüstént, „még abban az órában útra keltek, és visszatértek Jeruzsálembe” (Lk 24,33). Aki megtapasztalja Isten irgalmas szeretetét, azonnali készíttést érez lenyűgöző, személyes tapasztalatainak továbbadására.

A zsolttár „kiszól” hozzánk is: „Uram, nyisd meg ajkamat, hadd hirdesse szám dicséretedet!” (17. vers). Nem véletlenül e mondattal kezdődik minden nap a zsolozsma, ez az imádságra hívás. Mi hogyan teszünk tanúságot arról, hogy Isten megbocsátotta a bűneinket? Megnyílik-e a nyelvünk, az ajkunk, a szánk? *Tanúságot tenni Isten irgalmasságáról* – ez korunk óriási feladata.²¹ Megvallva a hitünket, engedni, hogy megtestesüljön a cselekedeteinkben, az életünkben, imádkozni

²¹ Lásd *Dives in misericordia*, i. m. 74–81.

érte, ha nem is megy olyan könnyen, segítségül hívni hozzá Isten Szentlelkét! Erre a tanúságtételre azért is szükségünk van, mert ellenállást biztosít a lelkünknek a gonosz támadásai ellen. Ameddig ezt hirdetjük, kevésbé támad, mondhatni, „mi vagyunk fölényben”. „Hadd tanítsam útjaidra a bűnösöket, hogy hozzád térjenek az istentelenek!” (15. vers).

A 18–21. versek túlmutatnak a dávidi bűn-szituáción (a zsolttár liturgikus használatának függeléke ez a rész). Az eddigi személyes imádságot közösségi, nemzeti perspektívába állítja. Szó van itt Sionról, Jeruzsálemről, a falakról, áldozatbemutatásról, olyan valóságokról, amelyek a nép, a város, a nemzet kultikus tetteihez tartoznak, míg a korábbi versek egy személy és az Isten párbeszédét tartalmazták. Ez is üzenetet rejt magában: az egyén megtérése kihatással van (kell lennie) az egész közösségre, egész Izraelre. Az a kijelentés, hogy „Isten nem kedveli a véres áldozatot”, talán arra utal, hogy a templomi istentisztelet többé nem lehetséges, mert nem ajánlható fel más, mint a »töredelmes szív«. ²² Mondhatnánk: ez a néhány kijelentés a zsolttár *ekkléziológiai*, s ha még tovább megyünk: „*politikai*” *mondanivalója* (a szó eredeti jelentése szerint, amely „polis”, azaz város). Az 1983-ben tartott (VI.) püspöki szinódus témája a kiengesztelődés és a bűnbánat volt. A résztvevő püspökök közös álláspontja volt, hogy nincsen társadalmi kiengesztelődés a szív megtérése nélkül, és fordítva: nincsen egyéni, szívbeli megtérés kollektív visszhang, társadalmi következmények nélkül. ²³ „Épüljenek fel Jeruzsálem falai, igaz áldozatot hoznak, ajándékokat, fiatal bikákat tesznek oltárodra” (20–21. versek).

Felejthetetlen példáját nyújtja az evangélium ennek az egyéni és közösséget érintő megbocsátásnak, a társadalom javítására is szolgáló *elégtételnek* Zakeus történetén keresztül, amely mintegy kiszélesíti Dávid bűnbánatát. „Uram, íme, vagyonom felét a szegényeknek adom, és ha valakit valamiben megcsaltam, négyannyit adok helyette” (Lk 19,8). Ez a társadalmi igazságosság helyreállítása – egy megtérő bűnösön keresztül. Merthogy az epizód alapvetően egy bűnös ember és Jézus találkozásáról szól; a megtérő azonban kiegészítő tettekkel teszi teljessé a megtérését. Az Úr ezeket nem kéri tőle, de ő önként felajánlja. Belső történés és külső következmény. Zakeusnak két olyan tette van, amely előkészíti és megkoronázza Jézus megbocsátó szeretetét: először is az az ellenállhatatlan, s mondhatnánk *extatikus* vágya, hogy lássa (ezért mászik fel a vadfügefára), amely kiemeli önmagából. Ez a vágy, a benne élő szeretet indítja arra,

²² JOHN S. KSELMAN, S. S. – MICHAEL L. BARRÈ, S. S.: *Zsoltárok könyve*, i. m. 819.

²³ Vö. II. JÁNOS PÁL: *Kiengesztelődés és bűnbánat a mai egyház küldetésében. Szinódus utáni apostoli buzdítás*, Szent István Társulat, Budapest, 1985, 1–4. pontok.

hogy külső tetteket is végbevigyen. A belső szeretet kinyilvánítására, amit azzal is kifejez, hogy előkelő, tekintélyes volta ellenére fut, fára mászik, elfogadja Jézus barátságát, aki néven szólítja, lehívja a fáról és közli vele: „Zakeus, jöjj le hamar, mert ma a te házában kell megszállnom!” (Lk 19,5).²⁴ Csodálatos szavak ezek: ma hozzád megyek vendégségbe. S ezek a baráti szavak két olyan külső tette sarkallják, amelyekkel rendkívüli módon helyre akarja állítani, amit a bűneivel tönkretett. Ez a társadalmi szintű elégtétel. S mindezt Zakeus hatalmas örömmel vitte végbe. A bűnbánat, a bűnbocsánat első gyümölcse az öröm, a lélek kiegyensúlyozottsága. A második gyümölcse pedig az a döntés, amely hatékony, amely nem csupán formalizmus, amely a megkárosítottak javát célozza. Az is érdekes, hogy az elégtételt nem Jézus szabja ki számára, hanem Zakeus maga találja ki, Jézus csak jóváhagyja. Mennyire más ez, mint a mai gyónási gyakorlat! Zakeus mélységes és igaz megtérésére természetesen a krisztusi válasz sem marad el: „Ma üdvösség köszöntött erre a házra...” (19,9).

A zsoltár végső „látomása” a távoli jövőbe vezet: a felépülő Sion-falak (amelyeket éppen a bűn rombolt le), a templom újjáépítése és a kultusz helyreállítása felé. Ez is bizonyítja a zsoltár későbbi, a fogság alatt vagy után történt írásba foglalását. A szent város, Jeruzsálem, a mennyeknek földi előképe, a bűntől való megtisztulás, a töredelem, az alázat elérendő csúcspontja. Szent Bonaventura költői elragadtatással szól erről: „Ő örök és megközelíthetetlen, csodaszép és édesen áradó forrás, amely minden halandó szem előtt rejtve vagy! (...) *tenálad van az élet forrása, s a te fényedben látjuk az igazi fényt* (Zsolt 36/35,10).”²⁵

BEFEJEZÉS

Az 51/50. zsoltárt a hagyomány szerint egy király, egy politikus fogalmazta meg, írta és imádkozta. Ma imádság-kincseink egyik gyöngyszeme, nélküle nincs Nagyböjt, nincsen péntek, nincs személyes bűnbánat. De nincsen társadalmi, nemzeti, nemzetközi és egyházi megújulás sem! Válhat akár mindennapi imádságunk részévé is ez a zsoltár, amelyben megvalljuk bűnösségünket és rátalálunk Isten végtelen irgalmas szeretetére. A szavak nem letörnek, mélyre sújtanak, hanem tükröt tartanak elénk, megerősítenek, sőt maradandó, igaz örömmel töltenek el. A zsoltár végső üzenete az – a nagy megtérőnek, Szent Ágostonnak szavaival –, hogy „ne legyen tetszésünk az, ha vétkeztünk, mert a bűn nem tet-

²⁴ Vö. KOCSIS IMRE: *Lukács evangéliuma*, Szent István Társulat, Budapest, 1995, 399.

²⁵ Opusculum 3, Lignum vitae 47, in *Opera omnia* 8,79; lásd *Az imaórák liturgiája III*, i. m. 545.

szik Istennek. Mivel nem vagyunk bűn nélkül, legalább abban hasonlítsunk Istenhez, hogy nekünk se legyen a tetszésünkre az, ami neki nem tetszik. Legalább annyira egyesülj Isten akaratával, hogy neked sem tetszik tenmagadban, amit utál az, aki téged teremtett.”²⁶

„Keresztény őseink a zsoltárokat egészen saját imádságuknak tekintették. Volt idő, amikor az Egyházban nem szentelték püspökké azt, aki nem tudta betéve a százötven zsoltárt: nem azért, mert gondosan ’bevágta őket’, hanem mert a mindennapos használat során szóról szóra beléivódott az egész.”²⁷ Ennek különleges módon igaznak kell lennie nemcsak a püspökökre, papokra, szerzetesekre, de legalább az 51/50. zsoltár esetében minden keresztény hívőre, mert – a költő szavaival – „e földön jónak lenni oly nehéz”²⁸

²⁶ Serm. 19,3; in CCL 41,254; lásd *Az imaórák liturgiája III*, i. m. 389.

²⁷ JELENITS ISTVÁN: A zsoltárok: imádságaink, in ID.: *Kinyilatkoztatás és emberi szó*, i. m. 42.

²⁸ BABITS MIHÁLY: Intelem vezeklésre, in ID.: *Összegyűjtött versek*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1968, 546.